

"ZVUK I SVJETLO"

"Son et lumière"

ing. Josip Ušaj

1. U v o d

Francuzi su prije više od 20 godina, kada su se njihove konzervatorske službe našle u financijskom škripcu "izmislili" priredbe "Son et lumière" ili prevedeno "Zvuk i svjetlo", koje su se kasnije pretvorile u prve spektakle te donosile potrebna novčana sredstva za održavanje tih objekata. Osim toga njima je dat novi sadržaj, koji je povećao interes publike. Korist je bila dvostruka.

Priredbe "Zvuka i svjetla" su u svom prvobitnom obliku predstavljale spektakl gdje su se kao jedina izražajna sredstva iskorištavali zvuk i svjetlost, dok su se kasnije pretvorile u prave umjetničke manifestacije i prvorazredne turističke atrakcije, obogaćene novim kvalitetama. Radnja koja se u kasnijim izvedbama pred publikom odvijala već je rezultat pravog, smišljenog scenarija, u kojem sudjeluju, u obradi tekstualnog i muzičkog dijela, poznati literati i muzičari /Andre Malraux, Jean Cocteau i dr./. Objekti su interesantni povijesno-kulturni spomenici,

a teme povijesne, vezane za dotični objekat, grad ili pokrajinu.

Prve priredbe "Z. i S." bile su god. 1952. organizirane u starim zankovima na obalama Loire /prva u dvorcu Chambordu/. Trajanje priredbi bilo je ograničeno na vrijeme od 40-60 minuta. Svjetlo se mijenjalo po intenzitetu i boji, naglašavajući detalje i dijelove objekata, što su pratili odgovarajuća muzika i tekst. Govorni dio bio je snimljen na nekoliko svjetskih jezika, pa se iznosio u isto toliko verzija, ili istodobno simultanim prevodjenjem.

Poslije prvih priredbi one su se naglo proširile na ostale dijelove Francuske, a onda i u druge evropske /Grčka, Italija/ i vanevropske zemlje /Egipat, Mexico, Perzija/. Osim u objektima interesantne prošlosti, spektakli "Z.S." održavaju se i u prirodno zanimljivim objektima /pećina Kango u Južnoafričkoj Uniji/.

2. Izvodjenje priredbi

"Zvuka i svjetla"

O samim izvedbama vrijedi kazati da tekst reproduciran preko razglasnih uređaja, a prethodno snimljen na magnetofonskim vrpčama, obično pokriva širu oblast povijesti od nekoliko stotina godina, ili, kada su u pitanju objekti iz dalje prošlosti, od nekoliko tisućljeća /Atena, Rim, Persepolis, Gizeh i dr./. Odabiru se, kako je već kazano, događaji vezani za objekat, ali i drugi. Priredbe daju elementarne podatke i izazivaju interes za novim upoznavanjem. Pouke i spoznaje navode na razmišljanje i izazivaju želju da se dojmovi prenesu i na druge. Čovjeka današnjice impresionira pomisao da u odredjenom smislu postaje sudionik velikih događaja u prošlosti.

Svjetlost koja prati radnju, mijenja intenzitet i boju u medjusobno skladno složenim preljevima, katkad se "zasićena" i predočuje dramatičnost minulih događaja, a onda opet mekana, i smirena prenosi taj mir i na posjetio- oca, dajući naslutiti da je nastupilo zatišje poslije nekog burnog događaja, ili predskazujući nove drame i prekretni- ce u događajima i u životima ljudi koji su se nalazili pred odlučnim životnim bitkama, privodili koncu svoja zna- čajna općeljudska djela, ili se borili za neku bolju sutraš- njicu. Posjetilac se tako poistovećuje s nekim svojim dale- kim prethodnikom, od kojega ga dijele stotine godina, ali i ništa više od toga. Sve drugo je istovetno. Sve drugo je **neizmjenjeno**. Samo fragmenti jednoga vječnog, jednog nepre- kidnog egzistiranja, koje gledano s distancije vremena nali- kuje na drhtaj nebeske kriješnice u njenom nepovratnom padu, dok su gledani iz bliza, u realnosti svakodnevnog življenja, veliki i nesavladivi i sasvim drugačiji, ali samo prividno.

Muzika takodje čini svojevrstan doživljaj. Bez glumaca, kostima i svih onih elemenata vezanih za klasičnu pozornicu, muzika je značajno izražajno sredstvo, koje gle- daocu i njegovoj mašti predočuje prošlost, pomoću muzičkog portretiranja odredjenih važnih događaja i vremenskih raz- doblja. Često se iskorištavaju muzička djela starih majstora psalmi i himne, stvorena u bližoj ili daljoj prošlosti, vječ- no lijepa i uzbudljiva.

Prilikom nedavne posjete Engleskoj autor članka imao je priliku prisustvovati, izmedju ostalog, i izvodje- nju spektakla "Zvuk i svjetla" u katedrali sv. Pavla u Lon- donu. Utisak je bio nezaboravan, osvjetljenje maštovito, muzika impresivna, a tekst što su ga govorili poznati en- gleski glumci, vrijedan i vješto napisan. Događaji, vjerno predočeni riječju, glazbom i svjetlom, odvijali su se u neprekinutom nizu, vješto povezani u jednu cjelinu. U epi- logu, vjerojatno najvrednijem dijelu te predstave, kada muzika i svjetlo postaju smireniji, izazivajući raspolože- nje puno mistike i očekivanja, dok jedan uski svjetlosni

snop usredotočuje pažnju posjetilaca na propovjedaonicu čuje se glas nekad čuvenog pisca i jednog od prvih dekana te katedrale Johna Donnea /1573-1634/, i njegova davno ostavljena humana poruka:

Ni jedan čovjek nije otok sam za sebe .
Svaki je dio kontinenta, dio cjeline ....
Smrt bilo kojega čovjeka me umanjuje,
zato što sam dio čovječanstva;
i zato nikada ne pitaj za kim zvono zvoni/
- ono zvoni za tobom.

3. Instalacije za "Zvuk i svjetlo"

Oprema koja je potrebna za izvođenje priredbe "Zvuk i svjetla" sastoji se od komandno-elektronske opreme, rasvjetnih instalacija i instalacija ozvučenja. Rasvjeta u "Z. i S", kako je naglašeno, nije statična. Ona se mijenja po intenzitetu, boji i vremenu trajanja pojedinog svjetlosnog programa ili radnje. Za svjetlosno upravljanje u izvedbama "Z. i S" potrebno je raspolagati odgovarajućom opremom podesnom za unaprijed postavljene zahtjeve. U prvim izvedbama ta je oprema bila relativno primitivna u odnosu na današnju modernu. Predimenzionirani električno-mehanički kontakti, koji su bili bučni i lako se kvarili, zamijenjeni su visoko efektivnim i potpuno elektronskim sistemom upravljanja rasvjetom. Pri upotrebi tih uređaja nadzor i rukovanje može se povjeriti polukvalificiranom ili nekvalificiranom osoblju, jer se čitav program odvija potpuno automatizirano.

Vremenska regulacija toka radnje vrši se pomoću višekanalnog magnetofonskog uređaja, koji upravlja glazbenim i tonskim efektima te reprodukcijom tekstualnog dijela, kada taj isti uređaj izaziva električne impulse koji dalje ini-

ciraju svjetlosno-komandni sistem ili tzv. sistem za memoriranje /memory-sistem/. Memory-sistem sukcesivno mijenja programirane svjetlosne efekte u sklopu svakog pojedinačnog rasvjetnog strujnog kruga ili kombinirajući njihovo međusobno "ukršteno" djelovanje. Standardni sistemi mogu biti prethodno programirani za veći broj različitih memorirajućih stanja svjetlosnih kombinacija /i preko 100/ i s više desetaka samostalnih, neovisnih rasvjetnih krugova. Kod posebnih narudžbi sistem se može proširiti. Svjetlosni se krugovi upravljaju pomoću posebnih tipskih elektronskih jedinica, kojima se mogu snabdjevati inkandescentne /na žarnu nit/ i fluorescentne žarulje, bilo koje veličine ili složenosti.

Dalje memory-sistem može imati osigurane mogućnosti za postizavanje više različitih nivoa osvjetljenja /od 0 do max./ te nekoliko različitih brzina promjene svjetla, za svaki zasebni svjetlosni krug /za vremenska trajanja od 0 do 30 sek./.

Memorirane se svjetlosne situacije izmjenjuju u točno programiranim vremenima, pri čemu neželjene memorije iščezavaju, a osvjetljenje doseže točno određene i potrebne nivoe. To se sve odvija, kako je već rečeno, inicirano glasovnim impulsima preko magnetofonskog uređaja, što sve sačinjava komandno-elektronski memorirajući sistem, što je u stvari "mozak" čitavog programa "Zvuka i svjetla"-

Za postizavanje potrebnih svjetlosnih efekata u priredbama "Z. i S" iskorištavaju se svjetlosni izvori na žarnu nit i fluorescentni. Oni su različite snage i, naročito fluorescentne cijevi, različitih boja. Najčešće se upotrebljavaju tri osnovne boje: crvena, zelena i plava /ili zlatna/ od kojih se pomoću tzv. aditivnog miješanja mogu dobiti i sve druge potrebne boje i nijanse /sistem TV u boji/.

Zvučnici, kao najvažniji dio instalacije ozvučenja, moraju biti takve kvalitete da omoguće prvorazrednu reprodukciju zvuka, a onda da budu locirani tako da zvuk do pub-

like dopire na uvjerljiv način. Kod mnogih izvedbe javlja-ju se problemi zbog **jeko**, naročito u velikim prostorima, zatim zbog mnogih arhitektonskih i ukrasnih detalja koji prave zvučne prepreke tako da se pojave neželjeni i nepredvidivi zvučni efekti. Pojava **jeko** **vezana** je također i za vanjske prostore, ovisno o okolnim objektima i konfiguraciji terena, što se svakako mora uzeti u obzir prilikom postavljanja instalacija. Nužne su probe.

4. L o c i r a n j e m j e s t a i z v e d b i

Kod izvedbi "Zvuka i svjetla" moguća su dva načina kontakta publike s "pozornicom", tj. objektom ili objektima gledanja. Kod manjih prostora, skromnijih dimenzija, gdje osim toga nije osiguran ni prostor odakle bi publika mogla pratiti kompletan program, ona u tom slučaju "šeta" kroz objekat, gleda interesantne detalje i prima objašnjenja na jedan od mogućih načina uobičajen za takve priredbe /mali radio-prijemnici i sl./. Drugi način je kada publika iz daljine prati program i nalazi se u nekoj vrsti gledališta, a prizor se odvija bliže ili dalje od nje ovisno o tome da li se radi o zatvorenom prostoru /~~kat~~edra~~la~~ sv. Pavla u Londonu/, ili u otvorenom prostoru /Akropola u Ateni/.

U korelaciji s prethodnim objašnjenjem moguće su i kod nas izvedbe jedne ili druge vrste. One na otvorenom su spektakularnije i za naše prilike lakše ostvarive. Kod tih može ali ne mora u određenim slučajevima iskrsnuti problem lociranja "pozornice" ili gledališta, ne možda zbog nedostataka jednog ili drugog, već zbog oprečnih mišljenja i stavova, pa tu onda najprije treba uvažiti mišljenje ljudi od znanja i ukusa. Jer određen prostor "zauzet" da posluži kao gledalište u centru grada ili na nekom drugom prometnom mjestu može ometati večernji život i ritam grada u

turističkoj sezoni, kada se te priredbe u stvari i izvode. Osim toga i sami gledaoci mogu biti uznemiravani u praćenju programa.

Ja ću ovdje navesti dvije pogodne lokacije za organiziranje priredbi "Z. i S.", jasno s jedinom pretenzijom da to bude jedna od mogućih ideja. Obje su u neposrednoj blizini Splita /Split za sada po mom mišljenju treba isključiti bilo iz koje kombinacije za "Z. i S.", zbog mnogo razloga, a jedan od njih su i Splitske ljetne priredbe/. To su grad Hvar i tvrđava Klis.

Naša povijest je bila burna i puna najrazličitijih iskušenja. Mnogi slikoviti gradići i vrijedne monumentalne gradjevine nose jasne znakove te prošlosti. Nije rijedak slučaj da oni propadaju nama na očigled /tvrđava Klis/, jer za njihovo održavanje nema dovoljno novčanih sredstava. Malo i nepotpuno informiramo posjetioce o našem vrijednom kulturnom nasljeđu i o našoj povijesti. Šteta za nas i za sve one koji pokazuju dobronamjeren interes za nas i za našu zemlju.

Grad Hvar i Klis svojom interesantnom poviješću i prirodnim izgledom pružaju velike mogućnosti za priredbe "Zvuka i svjetla". U Hvaru postoji jedna veoma pogodna lokacija i za "pozornicu" i za gledalište. Podesno mjesto za publiku bila bi bašta ljetnikovca pjesnika Hanibala Lucića, opasana visokim zidom. Publika bi na taj način bila sasvim izdvojena a u njenom vidnom polju nalazio bi se jedan autentičan srednjovjekovni ambijent, čitav jedan stari grad, okružen gradskim zidinama i nadvišen prekrasnom oko 400 godina starom gradskom tvrđavom. S lijeve strane vidio bi se zvonik hvarske katedrale, a sasvim desno visoko na brežuljku druga utvrda "Napoleon". Taj okvir bio bi sasvim dostatan da se u njemu insceniraju interesantni i dramatični i dramatični događaji iz burne povijesti Hvara i njegovih slavni ljudi poznatih po hrabrosti ili umu. Vještom orga-

nizatoru predstave pružilo bi se sjajna prilika da prenosi radnju s čvrstih zidina hvarskog starog grada, opisujući smione pokušaje legendarnog Matije Ivanića i njegovih hrabrih sljedbenika u borbi protiv favoriziranih plemića, u jedan drugi jednako interesantan i autentičan ambijent starog ljetnikovca i bašte pjesnika Hanibala Lucića, gdje je on davno prije, pred oko 450 godina, trubačurski pjevao o ljubavi u čudesnoj ljepoti toga našeg kraja.

Na Klisu pak gledalište bi moglo biti na nekom pogodnom mjestu u podnožju tvrđave. Pozornica bi bila sama tvrđava. Ona onako sura i snažna, izdignuta "pod oblake", bila bi sasvim vjerodostojno mjesto prikazivanja zbivanja iz naše slavne dalje i bliske prošlosti, kada je ta tvrđava, taj moćni bedem bio često i posljednja prepreka brojnijim neprijateljima i njegovoj težnji da dopre do mora. Uzbudljivo bi bilo za sve prisutne naći se na mjestu gdje su se nekada vodile značajne sudbonosne bitke, u podnožju te stare i neosvojive gradine, koja je onako prostrana pružala hrabrim braniocima sigurno utočište, a osvajačima bila vječan izazov. S druge strane u daljini nazirala bi se brojna svjetla modernog Splita, što bi čitav događaj učinilo još privlačnijim i uzbudljivijim.

Uz pomoć izražajnih mogućnosti instalacija "Zvuka i svjetla", posredstvom najmodernijih tehničkih pomagala, koja su dokaz sposobnosti i dostignuća ljudi današnjice, "otkrili" bismo vrijedna dostignuća naših prethodnika, koja su samo drugačijeg karaktera, ali i jednako vrijedan dokaz čovjekovih stvaralačkih sposobnosti. Ta čudesna simbioza između staroga i novoga, ne bi nikoga ostavila ravnodušnim.

5. Z a k l j u č a k

- a. Priredbe "Zvuka i svjetla" održavaju se u svijetu već preko 20 godina. Nije poznato da li bi izvodjenje bilo gdje bilo obustavljeno. Čak se kod postojećih unose inovacije, tehničke i programske.

- b. Spektakli "Z. i S", koliko god realizacije izgledaju skupe, nije privilegija samo bogatih zemalja, što znači da se ne uzimaju u obzir samo ekonomski aspekti.
- c. Projektnu dokumentaciju i opremu treba pribaviti od firmi koje su se uspješnima pokazale na tom području.
- d. U inozemstvu proizvođač posudjuje korisnicima kompletnu opremu. Kod nas bi jedan korisnik mogao kupiti najskuplji dio memory-sistem, koji bi jer je prenosiv, mogao služiti na više mjesta naizmjenično.
- e. Kod popunjavanja kapaciteta gledališta valjalo bi uzimati u obzir šire područje, zbog finansijskih i drugih koristi. To bi raznorodne privredne djelatnosti uključilo u zajednički interes.